

דברי תורה נבחרים

שנאמרו בישיבת בית יוסף – נובהרדוק, ברוקלין

זמן קיץ תש"פ

נכתב בס"ד ע"י אברהם משה

תוכן עניינים

ג.....	פתיחת הזמן.....
ג.....	בביאור המשלת התורה לייז.....
ג.....	חובת ההתבוננות בהשלכות המעשים.....
ד.....	פרשת בהעלותך.....
ד.....	החילוק בין התנבאותם של אלדד ומידד להתנבאותם של שבעים הזקנים.....
ד.....	שורש הטענה על דיבורה של מרים בגנות משה.....
ה.....	פרשת שלח.....
ה.....	איסור הרכילות גם במי שאין הדיבור מזיק לו.....
ו.....	היסוד ושורש הגורם לחטא.....
ז.....	פרשת קרח.....
ז.....	ביאור הגורם למחלוקתו של קרח על משה.....
ז.....	שורש טעותו של קרח.....
ח.....	הסיבה שבכח הקטורת לעצור את המגיפה.....
ט.....	פרשת חקת.....
ט.....	מהות חוקת התורה.....
יא.....	פרשת מטות מסעי.....
יא.....	המתכוון לרעה טעון כפרה גם אם עלתה ממחשבתו טובה.....

פתיחת הזמן

בביאור המשלת התורה ליינ

”הביאני אל בית תימן ודגלו עלי אהבה” (שיר השירים ב, ד).

מצינו במדרש (שה”ש רבה, ב): ”אמר לו ר’ יהודה וכו’, ומהו הביאני אל בית היין, אמרה כנסת ישראל הביאני הקדוש ברוך הוא למרתף גדול של יין זה סיני ונתן לי שם דגלי תורה ומצות ומעשים טובים ובאהבה גדולה קבלתי אותם”.

ראש הישיבה הגאון רבי מרדכי יפה’ן שליט”א ביאר את המשלת התורה ליינ ע”פ המבואר בגמרא בברכות (לה, ב) ”חמרא אית ביה תרתי - סעיד ומשמח, נהמא - מסעד סעיד, שמוחי לא משמח”, שהנה תכונת המאכלים והמשקים החיוניים לאדם היא שהם מסעידים אך אינם משמחים, ולעומתם תכונת המותרות היא שהן משמחות אך אינן מסעידות. החידוש ביינ הוא שעל אף שהוא בגדר מותרות, מכל מקום יוצא הוא מן הכלל ולא זו בלבד שהוא משמח אלא הוא גם מסעיד.

כמו כן תכונת התורה יוצאת היא מן הכלל, שעל אף שהיא בגדר דבר החיוני לאדם, לא זו בלבד שהיא מסעידה אלא היא גם משמחת.

וזהו שמתפללים אנו בברכת אהבת עולם ”ונשמח בדברי תלמוד תורתך וכו’, כי הם חיינו”, והיינו שתכונה כפולה יש לה לתורה, שהיא גם חיונית לחיינו וגם משמחתנו.

חובת ההתבוננות בהשלכות המעשים

”והסר השטן מלפנינו ומאחרינו” (תפילת ערבית).

רבי יהודה לייב נקריץ זצ”ל אמר שבנובהרדוק פירשו כך: ”והסר שטן מלפנינו” – אלו הקשיים השונים המונעים מהאדם מלהתקרב ולהתעלות. ”ומאחרינו” – אלו פיתויי השטן לקיים מצוות במקומות שאין ראוי ונכון לעשותם, בתואנה שכך רצון הבורא.

ראש הישיבה שליט”א הדגיש בזה שעיקרה של תפילה זו היא להזהירנו לבל נפעל פעולות מבלי לחשב את השלכותיהן, ונכון הדבר ביותר בתקופה מאתגרת זו, אשר בה צריך להזהר שבעתיים מעצותיו של היצר האורב לפתחנו לפתותנו בפעילת פעולות הנראות כמצוה ובאמת יש בהן סכנה ועבירה.

פרשת בהעלותך

החילוק בין התנבאותם של אלדד ומידד להתנבאותם של שבעים הזקנים

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפֶּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו וְלִקְחֹתָ אִתָּם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: וְיִרְדְּתִי וְדִבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאֶצְלָתִי מִן הָרִיחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵל הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אִתָּהּ לְבִדְךָ” (במדבר יא, טז-יז).

בהמשך הפרק (פסוקים כו-כט) מסופר אודות אלדד ומידד שהתנבאו במחנה, ורש"י (בתחילת פרק יב) מבאר שמקרה זה גרם למרים שתדבר על משה: ”רבי נתן אומר, מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן”.

ויש להבין מדוע התבטאה צפורה באופן זה דווקא אודות נשות אלדד ומידד שהתנבאו, יותר מעל נשותיהם של שאר שבעים הזקנים שנחה גם עליהם רוח הנבואה.

אמנם במדרש בתנחומא (בהעלותך, כב) מבואר ההבדל בין נבואתם של אלדד ומידד לנבואתם של שאר שבעים הזקנים: ”ועל שמיעטו עצמן נמצאו יתרים על הזקנים חמישה דברים, וכו', הזקנים הייתה נבואתם משל משה, שנאמר 'ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם', אבל אלו הייתה נבואתם משל הקב"ה, שנאמר 'ותנח עליהם הרוח'”.

לאור דברים אלו ביאר הגאון רבי משה יפה'ן שליט"א כי ציפורה התבטאה כך רק בנוגע לאלדד ומידד שהתנבאו באופן עצמאי, פעולה שתצריך אותם לפרוש מנשותיהם, זאת בשונה מהזקנים שלא היו נביאים מכח עצמם (כי-אם מכוחו של משה) ולא הוצרכו לפרוש מנשותיהם.

שורש הטענה על דיבורה של מרים בגנות משה

”וַתְּדַבֵּר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַפְּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כְּשִׁית לָקַח: וַיֹּאמְרוּ הָרַק אַף בְּמִשְׁחָה דְבַר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְבַר וַיִּשְׁמַע ה'” (במדבר יב, א-ב).

טענתם של מרים ואהרן הייתה שהלא ה' דיבר גם עמם ובכל זאת לא פרושו מבני זוגם, ואם כך מדוע משה כן פרש מאשתו.

מדברי הרמב"ם (בסוף הלכות טומאת צרעת) מבואר כי שורש טעותה של מרים היה נעוץ בכך שהשוותה את משה לשאר הנביאים, עי"ש. והנה לכאורה נראה כי גדולת נביאותו של נביא אחד הוא דבר הנסתר מאחרים, ואם כך יש להבין מדוע ישנה טענה על מרים על כך שטעתה בגדולת נביאותו של משה.

והנה בעיצומו של העניין משבחת לפתע התורה את משה: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִפֶּלֶא הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג). הראשונים מציעים הסברים שונים לבאר את הקשרו של פסוק זה לכאן, עי' באבן עזרא וברמב"ן.

וביאר הגאון רבי משה יפה'ן שליט"א, שהלא הנבואה והענווה תלויות זו בזו מאחר והנבואה שורה רק על העניו ושפל הברך (כמבואר בנדדים לח, א), ואם כך הטענה על מרים ואהרן הייתה על כך שלא חישבו את גדולת נביאותו במדד ענוותנותו שהייתה גלויה לעין כל ובוודאי ידעו זאת.

פרשת שלח

איסור הרכילות גם במי שאין הדיבור מזיק לו

"שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" (במדבר יג, ב).

ופרש"י: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר".

בדברי רש"י אלו יש להעיר שתי הערות: א', אם כוונת הפסוק ללמדנו דבר זה, מדוע נסמכה פרשת המרגלים דווקא לפרשת מרים שהיא מעשה פרטני, ולא נסמכה לפרשת הנגעים שהיא פרשה כללית המלמדת את חומר עוון לשון הרע. ב', הלא הסברא הפשוטה מורה כי הדיבור על הארץ – שאינה אלא עצים ואבנים – קלה היא מהדיבור על אדם, וכדברי הגמרא במסכת ערכין (טו, א): "תניא, א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן, ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה", וא"כ היאך יש ללמוד אודות חומר עוונם שדיברו על עצים ואבנים, ממעשה מרים שדיברה על אדם.

על מנת לבאר זאת, ראשית עלינו לברר את שורש שגגתם של המרגלים:

הנה על הפסוק "רְאֵה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ בְּאוֹרְשׁוֹ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א, ח), מפרש רש"י: "אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין". והיינו שבוודאי שאחד מתכסיסי המלחמה היה שליחת מרגלים (וכפי שעשו משה ביעזור ויהושע מעבר לירדן), אלא שהטענה על המרגלים הללו הייתה על שלא השכילו להבין שארץ ישראל שונה בעניין זה, ואינה מצריכה תכסיסי מלחמה רגילים.

ויעוין ברמב"ם (בסוף הלכות טומאת צרעת) שכתב: "השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך", הרי הוא אומר התבוננו מה ארע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהייתה גדולה ממנו בשנים וגדלתו על ברכיה וסכנה בעצמה להצילו מן הים, והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשוותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו שנאמר והאיש משה ענו מאד, ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת, קל וחומר לבני אדם הרשעים הטיפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות".

מתוך דברי הרמב"ם ניתן לחזות בשני דימויים בין שגגתם של המרגלים לשגגתה של מרים: א', כשם שמרים טעתה בכך שהשוותה את משה לשאר הנביאים, כך המרגלים טעו בכך שהשוו את ארץ ישראל לשאר הארצות בנוגע לתכסיס המלחמה של שליחת המרגלים. ב', כשם שמרים לא הזיקה בדיבורה את משה אשר לא הקפיד על כך כלל והשים עצמו כעצים ואבנים אשר אין הדיבור בגנותם מזיק להם, ובכל זאת נחשב לה הדבר לעוון, כך גם היה על המרגלים ללמוד שחמור עוון לשון הרע אף במידה ומדברים סרה רק בעצים ואבנים אשר אין בכח הדיבור להזיקם.

לאור הסבר זה ביאר הגאון רבי משה יפה'ן שליט"א, כי אכן דווקא ממעשה מרים ניתן ללמוד כי מקפידה התורה גם ברכילות אודות מי שאין הדיבור מזיק לו כלל, והיינו הן עצים ואבנים ממש והן מי שמשים עצמו כעצים ואבנים.

היסוד ושורש הגורם לחטא

"וְלֹא תְתוּרֵוּ אֶתְרֵי לְבַבְכֶם וְאֶתְרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אֶתְרֵיהֶם" (במדבר טו, לט).

ופרש"י: "כמו 'מתור הארץ', הלב והעיניים הם מרגלים לגוף, מסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה".

ראשית יש לברר מה בא רש"י ללמדנו מהדיוק של תיבת "מתור" הנאמר בפרשת המרגלים.

מלבד זאת העירו המפרשים, שלפי דברי רש"י שהעין הוא תחילת החטא, לכאורה סדר התיבות בפסוק היה צריך להתחיל בעיניים ורק אח"כ יבוא הלב.

אמנם נראה לבאר שישנם שלושה שלבים בגורמי החטא: מתחילה הלב חומד את התאוה האסורה, מחמת כן היא גורמת לעיניים לשוטט אחר מראות התאוה, ומשם חוזרת השפעת המראה ללב אשר גורם לאדם לחטוא. התורה התייחסה לשלב הראשון שהוא היסוד ושורש לכל חטא, ועל כן הקדימה את הלב לעיניים, שכן העיניים לא יראו את מה שהלב אינו חומד מלכתחילה. אמנם רש"י התייחס בדבריו לשלב השני שהוא הגורם המעשי לרצון הלב לחטוא, ועל כן ציין את העיניים לפני הלב.

ובזה דומה הדבר למרגלים, שכן המרגלים באו מלכתחילה לתור את הארץ עם נגיעות ומסקנות מוקדמות אודות טיבה "הקלוקל", ומשום כך כשראו אותה בפועל – הם אכן ראו את דיבתה. וזהו שדייק רש"י מתיבת "מתור" הנאמר בפרשת המרגלים, ללמדך שהכל תלוי בחמדה הראשונית של הלב.

פרשת קרח

ביאור הגורם למחלוקתו של קרח על משה

”כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדוֹשִׁים וּכְתוּכָם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קַהֲל ה'” (במדבר טז, ג).

ובמדרש פליאה מצינו: ”מה ראה קרח לחלוק על משה רבנו איש האלוקים, ראה פרה אדומה”. ויש לברר את הקשר בין ראיית הפרה האדומה, למחלוקתו של קרח על משה.

והנה בהמשך הפרשה נאמר: ”וַיִּדְבֹר אֶל קַרְח וְאֶל כָּל עֵדְתוֹ לֵאמֹר בִּקֶּר וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בוֹ יִקְרִיב אֵלָיו”. ופרש”י: ”בקר וידע ה' את אשר לו' - לעבודת לוויה, 'ואת הקדוש' - לכהונה”. הרמב”ן הרחיב בביאור דברי רש”י, ותמצית דבריו הם שקרח נחלק גם עם הכהנים וגם עם הלויים, וטען שהעבודה שנלקחה מן הבכורים מחמת חטאם בעגל צריכה לחזור אליהם בלי שתהיה לכהנים וללויים חלק בה, עי”ש.

ובביאור טעמו של קרח פירש הגאון רבי משה יפה”ן שליט”א, שהנה חז”ל (במדבר רבה יט, יח; תנחומא, חקת, כו) לימדו שמצוות פרה אדומה מהווה מעין תיקון לחטא העגל: ”משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך, אמר המלך תבוא אמו ותקנח את הצואה, כך אמר הקדוש ברוך הוא תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל”. ונראה שטענת קרח הייתה, שכיון שהפרה האדומה קינחה את צואת בני ישראל, ממילא צריכה העבודה לחזור לרשות הבכורים שכבר התכפר חטאם ועליהם לשוב למעמד הראשון בו הם העובדים את עבודת ה'. ומעתה מובנים היטב דברי המדרש שראה קרח לחלוק על משה בגלל פרה אדומה.

שורש טעותו של קרח

”וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַנְשֵׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאָתַיִם נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם” (במדבר טז, ב).

בגמרא (סנהדרין קי, א) דרשו: ”ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים – מיוחדים שבעדה, 'קריאי מועד' – שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, 'אנשי שם' – שהיה להם שם בכל העולם”.

אמנם מובן מדוע חיפש קרח 'נשיאי עדה' ו'אנשי שם', כיון שחשוב היה לו שיהיו אנשים חשובים ובעלי השפעה במפלגתו נגד משה, אולם אינו מחזור דיו איזו תועלת מצא באנשים שהיו בקיאים בעיבור וקביעת החודשים.

עוד יש להבין את דברי רש”י בהמשך הפרשה, שם נאמר: ”וַיִּדְבֹר אֶל קַרְח וְאֶל כָּל עֵדְתוֹ לֵאמֹר בִּקֶּר וַיִּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בוֹ יִקְרִיב אֵלָיו”. ופרש”י: ”ומדרשו, 'בקר', א”ל משה גבולות חלק הקב”ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב, כן תוכלו לבטל את זו שנאמר (בראשית א) 'ויהי ערב ויהי בוקר' - 'ויבדל', כך (דברי הימים א, כג) 'ויבדל אהרן להקדישו וגו'”. והיינו שמה אמר להם שהבדלה זו מציאותית כמו בוקר ולילה, ויש להבין את כוונתו בזה.

והנהגה הלא קרח ראה שרק אהרן הצליח להשרות שכינה בישראל ע"י עבודתו, (דבר שאפי' משה לא הצליח בו בשבעת ימי עבודתו), ואם כך מהי טענתו כנגדו, והלא הוכחה ניצחת היא שאהרן הוא הנבחר. אמנם, ביאר הגאון רבי משה יפה"ן שליט"א, קרח טען כי הסיבה בגינה הצליח בכך אהרן היא רק משום שמשה בחר בו להיות הכהן, ולא מחמת היותו נבחר מצד עצמו, ולו היה בוחר משה בכהן אחר, גם הלה היה מצליח למלא את תפקיד הכהן ולהשרות את השכינה בישראל.

שורש טעותו של קרח הייתה נעוצה בכך שראה את הצלחת אהרן בהשראת השכינה – בקביעתו ובחירתו של משה, כשם שעיבור וקביעת חודשים הינם דברים שנקבעים מכח בחירתם של אנשים, ובכדי להטעים את טענתו, הביא עמו קרח גם 'קריאי מועד'.

ועל זה השיב לו משה שבחירתו של אהרן לא נבחרה כדין עיבור וקביעת חודשים, אלא זוהי מציאות שנוצרה ונבחרה בידי הקב"ה.

הסיבה שבבכח הקטורת לעצור את המגיפה

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן קַח אֶת הַמִּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קֹטֶרֶת וְהוֹלֵךְ מִהֶרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הַחַל הַנֶּגֶף".

ופרש"י: "רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע, שהקטרת עוצר המגפה".

ויש להבין מדוע בכוחה של הקטורת דוקא לעצור את המגיפה.

והנה מקור דברי רש"י הם בגמרא (שבת פח-פט), שם מסופר שכאשר עלה משה למרום והוכיח מעשרת הדברות שהתורה אינה מתאימה למלאכים, "מיד כל אחד ואחד נעשה לו כאוהב ומסר לו דבר, שנאמר 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם', בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות, אף מלאך המות מסר לו דבר, שנאמר 'ויתן את הקטורת ויכפר על העם ואומר ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו'', אי לאו דאמר ליה מי הוה ידע".

ויש לברר מדוע דוקא מתנה זו באה כמענה להוכחותיו של משה.

והנה במספר מקומות במקרא (אצל המרגלים, אצל קרח ואצל פנחס) מצינו שמגיפה באה לאחר מחלוקות ופירוודים. נראה כי דבר זה בא במידת 'מידה כנגד מידה', שכאשר אנשים נפרדים ונעשים כיתות כיתות, באה עליהם המגיפה המאלצת אותם להיפרד איש מרעהו ולהתכנס בבתים (ראה בבא קמא ס, ב).

מכך ניתן להבין את גודל פועלו של משה רבינו בשעה שעלה למרום והוכיח למלאכים כי התורה אינה מתאימה להם, שכן בכך עשה שלום בין העליונים והתחתונים וצמצם את הפירוד שביניהם (שכן המלאכים טענו לקב"ה שהם אלו שצריכים לקבל את התורה ולא בני האדם). ומצינו בגמרא (כריתות ו, ב): "אמר רבי חנא בר בזא א"ר שמעון חסידא, כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטורת". מדברי הגמרא מבואר שהקטורת מהווה אות ודוגמה לקירוב הלבבות, וממילא אין מתנה יותר ראויה מזו לאדם (משה רבינו) שפעל באותו אופן – איחד וקרב בין הלבבות (היינו בין המלאכים לבני האדם), ודו"ק.

פרשת חקת

מהות חוקת התורה

"זאת חקת התורה אשר צוה יהוה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליה פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום ואשר לא עלה עליה על" (במדבר יט, ב).

ופרש"י: "לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה".

ויש להעיר כמה דברים בנוגע למצווה בלתי מובנת זו:

א'. מדוע נקראת מצוה זו 'חקת התורה', שזו לשון המורה כי זוהי חוקה כללית בתורה, והלא פרשה זו אינה כי-אם אחת ממצוות התורה בלבד, ונכון יותר היה לנקוט בלשון 'חקת הטהרה' וכדומה.

ב'. משמעות החוק היא מצווה שטעמה וביאור שורש עניינה אינה ידוע, ובפרה האדומה איננו יודעים מדוע נצטוונו לעשותה. והנה בסוף פרשת פרה אדומה מביא רש"י את דברי המדרש המבאר את עניינה של מצוה זו: "משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך, אמרו תבא אמו ותקנח הצואה, כך תבא פרה ותכפר על העגל" (רש"י במדבר יט, כב), והיינו שטעם מצות הפרה האדומה הינו על מנת לכפר על חטא העגל, וקשה שאם נמצא טעמה, מדוע נחשבת המצוה לחוק.

ג'. על הפסוק "שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו" (שמות טו, כה), מפרש רש"י: "שם שם לו – במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין". הרי לנו שנצטוו ישראל במצוות פרה אדומה כבר מזמן מעשה מי מרה שארע קודם לחטא העגל. ויש להבין כיצד עולים הדברים בקנה אחד עם דברי המדרש הנ"ל שהפרה האדומה באה לכפר על העגל.

ד'. אודות מיקומה של פרשת מיתת מרים, מביא רש"י את דברי הגמרא (מו"ק כח, א): "למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת" (רש"י במדבר כ, א). והנה מלבד שעצם ההקשר בין הפרה האדומה למיתת הצדיקים טעון ביאור, דברי הגמרא תמוהים, שהלא לכאורה תפקידה של הפרה האדומה אינה לכפר כל עיקר, כי-אם לטהר את הטמאים על ידי אפרה.

והנה בעל השואל ומשיב ביאר את ענין חוקיותה של מצות פרה אדומה, שמצוה זו מלמדת את הגישה הנכונה לכל מצוות התורה, שאל לו לאדם לערב את דעותיו וחשוביו בכבשון טעמה של מצוה, אלא עליו לקיימה בציות מוחלט לדברי הקב"ה על אף שאינו מבין את טעמה, כדרך שמקיים האדם גזירת מלכו והעבד מציית לדברי אדונו.

ומעתה יתיישבו הערותינו אחת לאחת באר היטב:

א'. מכיון שענין חוקיותה של מצוה זו נכונה לכל מצוות התורה ולא רק לענייני טומאה וטהרה בלבד, על כן נכון לקרוא לה חוקת התורה ולא לצמצמה לחוקת הטהרה גרידא.

ב'. אכן איננו יודעים את הטעם בגינה נצטוונו במצות פרה אדומה דווקא, אלא כל שאנו יודעים הוא שאנו עושים כן במצות הבורא, ורק משום שאנו מקיימים את מצות הבורא גם בלי לדעת את טעמה, לכן מתכפר לנו חטא העגל, (והמשל לבן השפחה רק בא ללמד את העובדה שהפרה האדומה מכפרת על העגל).

ג'. חטא העגל היה עוון שנגרם מחמת חשבונם של ישראל אודות זמן שיבתו של משה רבינו ממרומים, ועל כן, למרות שנצטוו עליו כבר במרה, מכל מקום בעצם קיום מצות פרה אדומה המוכיח את הפנמת העם כי את מצוות ה' יש לקיים בלא עירוב של חשבונות אנושיים, יש במהותו כדי לכפר על חטא העגל.

ד'. ובזה יובן ההקשר של מיתת הצדיקים למצות פרה אדומה, שכן במיתת הצדיקים אין כל היגיון המושג בשכל האנושי, ועם זאת מקבלים אנו את גזירתה בהכנעה ומברכים עליה ברוך דיין האמת ובכך זוכים אנו לכפרה, בדומה לקיום חוקת הפרה האדומה המכפרת מכוח קבלתה וקיומה בהכנעה.

ועל פי זאת יובן מאמר הגמרא אודות דמא בן נתינה: "אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר, עד היכן כיבוד אב ואם, אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכו, ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו" (קידושין לא, א).

דמא בן נתינה קיבל מתנה שסימלה יותר מכל את אופן ומהות קיומו את מצות כיבוד אב, שכן הוא קיים את המצוה בלי להתחשב בהיגיון האישי, ועל כן זכה למתנה המסמלת את קיום המצוות ללא עירוב של חשבונות אישיים.

פרשת מטות – מסעי

המתכוון לרעה טעון כפרה גם אם עלתה ממחשבתו טובה

”וְאִם הֵנִיא אָבִיָּה אֹתָהּ בַּיּוֹם שִׁמְעוּ כָּל נְדָרֶיהָ וְאֶסְרֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיִּהְיֶה יִסְלַח לָהּ כִּי הֵנִיא אָבִיָּה אֹתָהּ” (במדבר ל, ו).

ופרש"י "וה' יסלח לה – במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה, ואע"פ שהוא מופר ואם המופרים צריכים סליחה ק"ו לשאינן מופרים (ספרי)". וזאת משום שמצידה היא פעלה פעולה שנאסרה עליה, למרות שבמציאות הנדר כבר הופר.

והנה מצינו בגמרא (נזיר כג, א): "כשהיה מגיע ר"ע אצל פסוק זה היה בוכה, ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה, המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה". דברי ר"ע צריכים ביאור, שהלא פשוט הוא שהמתכוון לעבור עבירה ועלתה בידו זקוק לכפרה, ומדוע הוזקק ר"ע לקל וחומר.

על מנת ליישב זאת יש להקדים בדברי המדרש, שעשרת הרוגי המלכות הוצאו להורג על ידי הקיסר כעונש על מכירת יוסף שנמכר בידי עשרת השבטים. (בספרי הקבלה מפורט על כל אחד מהרוגי המלכות כנגד איזה שבט נהרג, וכגון רבי עקיבא שהיה ראש החכמים – כיפר על שמעון שהיה ראש המוכרים של יוסף).

והנה כשהתנצלו אחי יוסף על מכירתו, ענה להם יוסף: "וְאִתְּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה לְטָבָה לְמַעַן עֲשֶׂה בַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחְיֶת עִם רַב". ולמרות שמחל להם יוסף ולא הקפיד עליהם, עדיין זקוקים היו לכפרה מאחר וסוף סוף הצליחו במחשבתם הרעה למכרו, הגם שיצאה מזה טובה.

מהנ"ל נמצאנו למדים שישנם שני סוגי עבירות המזיקות כפרה: א', חישוב לעשות רעה, ועשה רעה (שעלה בידו בשר חזיר). ב', חישוב לעשות רעה, ונעשתה טובה (שעלה בידו בשר טלה).

לאור דברים אלו ביאר בעל נזר הקודש את הקל וחומר של רבי עקיבא אודות מי שהתכוון להעלות בידו בשר חזיר ואכן עלתה זאת בידו, שהמדובר הוא במקרה של מכירת יוסף שבו התכוונו האחים לעשות רעה ונעשתה טובה, ונתחדש שלמרות שבפועל נעשתה טובה – עדיין טעונים היו כפרה, ועל זאת בכה רבי עקיבא שהיה אחד מהרוגי המלכות, ודו"ק.

דרכי הגנת התורה מן המיתה

בגמרא במסכת מכות (י, א) מובא: "א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין שנאמר 'את בצר במדבר וגו' [וכתיב בתריה] 'וזאת התורה'", והיינו שאין פגיעה באדם העוסק בתורה. ומספרת הגמרא: "רב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב ולא הוה קא יכול שליחא דמלאכא דמותא למקרב לגביה דלא הוה שתיק פומיה מגירסא, סליק ויתיב אארזא דבי רב, פקע ארזא, ושתיק, וכיל ליה".

מעשה דומה מצאנו בגמרא במסכת שבת (ל, ב) אודות מותו של דוד המלך: "כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא, ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר מאי אעביד ליה, הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה, אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה". ברש"י שם מבואר שמכיון שדוד המלך ידע שהוא אמור למות בשבת, לכן ישב ולמד כל היום כדי שמלאך המות לא יוכל לו, שכן התורה מגינה ממות.

ויש להבין מדוע במסכת מכות הביאה הגמרא ראייה מרב חסדא ולא מדוד המלך.

והנה בילקוט שמעוני (בראשית רמז מא) נדרש: "'זה ספר תולדות אדם' מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו' העביר לפניו כל הדורות, הראהו דוד חיים חקוקין לו ג' שעות, אמר לפניו רבש"ע לא תהא תקנה לזה, אמר כך עלתה במחשבה לפני, א"ל כמה שני חיי, א"ל אלף שנים, א"ל יש מתנה ברקיע, א"ל הן, א"ל ע' שנים משנותי יהיו למזל זה".

והסביר בזה הגאון רבי אריה לייב באקשט זצ"ל (ראש ישיבת 'דטרויט'), שמדברי הילקוט מתבאר שהתורה מגנה מן המוות בשתי דרכים, הדרך האחת היא במלחמה נגד גזירת המוות, והדרך השנייה היא באריכות הימים שהיא מקנה, כמו שנאמר "כי הוא חייך ואורך ימך" (דברים ל, כ). והנה מהיות ואדם הראשון תרם לדוד המלך שבעים משנותיו, הרי שדוד המלך לא מת מיתה טבעית כשאר בני האדם הנפטרים מחמת החטא (שבת נה, א), כ-אם אך מפני שבתום שבעים שנותיו הסתיימו שנות מתנתו של אדם הראשון ותמו שנותיו של דוד עלי חלד. אמנם דוד המלך למד תדיר בכל שבתות חייו, על מנת שינצל מיתה ויזכה באריכות ימים מעבר לפקדון שנותיו. לעומת זאת אצל רב חסדא, הלא בא קצו מחמת החטא (לפי דרגתו) ככל אדם, ומשום כך למד תדיר, על מנת להילחם עם גזירת המוות.

והנה הגמרא במסכת מכות מוכיחה מרב חסדא שדברי תורה נלחמים עם גזירת המוות שאמורה לבוא על האדם מחמת חטאו, וזהו דבר שלא ניתן להוכיחו מדוד המלך אשר קצו בא רק מחמת תום פיקדון שנותיו, וכל תוקף לימודו היה רק על מנת שיזכה להאריך ימיו בזכות עסק התורה. והדברים מתוקים.